

**Nederland 2040:
een toekomstbeeld**

2040

NEDERLAND

Verwachtingen,
doelen en ideeën voor
Nederland in 2040

Concept

Colofon

Nederland 2040: een toekomstbeeld

Een verhaal voor Nederland in 2040

Auteur

Denktank Nederland 2040

www.toekomstnederland2040.nl

Creative Commons

De Argumentenfabriek

CC 2023

www.argumentenfabriek.nl

Het project Denktank Nederland 2040: een toekomstbeeld, is een initiatief van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en De Argumentenfabriek.

Concept, juni 2023

Inhoud

1. Verwachtingen over Nederland in 2040	4
1.1. Trends en prognoses	5
1.2. Wendingen in opvattingen	12
2. Doelen voor Nederland in 2040.....	14
2.1. Een krachtiger Nederland	14
2.2. Een groener Nederland.....	16
2.3. Een menselijker Nederland	17
3. Ideeën voor Nederland op weg naar 2040	19
3.1. Sterk Europa: de EU als wereldspeler.....	20
3.2. Productief kennisland: hoge productiviteit, waardig werk.....	21
3.3. Digitaal wendbaar: technologie dient de mens	22
3.4. Presterende overheden: ongecompliceerd goed.....	23
3.5. Veilig en paraat: anticiperen op gevaren.....	25
3.6. Hoogwaardige mobiliteit: Japans openbaar vervoer	26
3.7. Circulaire economie: duurzaam produceren en consumeren	27
3.8. Groene gemeenten: leven in harmonie met de natuur	28
3.9. Eenvoudige belastingen: makkelijker én groener	29
3.10. Regionaal geworteld: overal thuis.....	31
3.11. Brede bestaanszekerheid: zekerheid in onzekere tijden	33
3.12. Betrokken burgers: ruimte voor de samenleving.....	34
3.13. Van zorg naar gezondheid: de kracht van preventie	35
3.14. Zorgzame samenleving: tijd voor elkaar	37
3.15. Kansrijke kinderen: investeren in de toekomst.....	39

1. Verwachtingen over Nederland in 2040

Welke verwachtingen zijn relevant voor het opstellen van een toekomstbeeld voor Nederland in 2040? Het antwoord op deze vraag vormt onderbouwing van het Verhaal voor Nederland in 2040.

Om te komen tot een realistisch toekomstbeeld is het van belang om te starten met een gedegen analyse. Niemand weet wat 2040 precies zal brengen. Toch zijn er vele verwachtingen op basis waarvan we al wel een beeld kunnen geven van hoe Nederland er in 2040 voor staat.

Hier beschrijven we trends en prognoses voor 2040 die relevant zijn voor het toekomstbeeld. De meeste verwachtingen die we schetsen zijn in onder meer afhankelijk van wat de overheid of samenleving gaan doen. We beschrijven steeds de meest waarschijnlijke prognoses. Voor onderwerpen waar prognoses niet beschikbaar zijn beschrijven we de trend of de huidige situatie.

De trends en prognoses zijn verdeeld over de zes belangrijke beweegredenen die de denktank identificeert:

1. Klimaat en natuur
2. Bevolkingsgroei en vergrijzing
3. Digitale revoluties en artificiële intelligentie
4. Geopolitiek en Europa
5. Sociale versplintering en onvrede
6. Politieke onmacht en overheidsfalen

Welke wendingen in opvattingen voorzien we voor de komende zeventien jaar? Naast de trends en prognoses heeft de denktank zes wendingen geïdentificeerd. Deze wendingen zijn verwachtingen wat betreft de richting waarin de maatschappelijke voorkeuren zich zullen ontwikkelen.

Samen zijn deze verwachtingen een verdere uitwerking van de beweegredenen in het Verhaal voor Nederland in 2040. Ze laten zien waarom verandering nu nodig is. Bovendien geven deze verwachtingen aan wat de omvang is van verschillende vraagstukken waar Nederland voor staat. Zo onderbouwen ze keuzes die de denktank maakt bij het streven naar een krachtiger, groener en menselijker Nederland.

1.1. Trends en prognoses

1.1.1. Klimaat en natuur

Korte omschrijving	Trend of prognose
Warmere aarde, ander klimaat	<p>In 2040 is de temperatuur in Nederland verder gestegen en kent ons land een ander klimaat. Voor Nederland betekent dat onder andere een gestegen zeespiegel, meer droge lentes en meer extreme zomerse buien.</p> <p>Bron: IPCC (2018) en KNMI (2023)</p>
Minder biodiversiteit	<p>In 2040 staat de wereldwijde biodiversiteit er slecht voor. Wereldwijd neemt de biodiversiteit al decennia af. Bij ongewijzigd beleid en een groeiende wereldbevolking zal deze neergang zich voortzetten.</p> <p>Bron: PBL (2020)</p>
Meer grondstoffengebruik	<p>In 2040 gebruiken we op wereldschaal méér grondstoffen. Grondstoffen zullen efficiënter worden gebruikt, maar door toenemende economische groei neemt ook de vraag naar grondstoffen toe. Dit terwijl ze beperkt beschikbaar zijn.</p> <p>Bron: OECD (2019) Global Material Resources Outlook</p>
Meer elektrisch vervoer	<p>In 2040 kent Nederland meer elektrische voertuigen en oplaadpunten. De verwachting is dat het aantal elektrische voertuigen in Nederland stijgt van 273.000 in 2021 naar rond de 6 miljoen in 2040. Oplaadpunten houden hiermee gelijke tred.</p> <p>Bron: Elaadnl (2021)</p>
Meer bouwgrond, minder landbouwgrond	<p>Het Nederlandse grondgebruik verandert. Tussen 2013 en 2020 is de hoeveelheid grond die gebruikt wordt voor wonen, industrie en infrastructuur met 200 km² toegenomen en die voor natuur en water met 44 km². De oppervlakte voor landbouwgrond is afgenomen met 244 km². In 2020 werd 49 procent van de Nederlandse grond gebruikt voor landbouw, 24 procent voor bebouwing, 16 procent was natuur en 11 procent was water.</p> <p>Bron: CBS (2020)</p>

1.1.2. Bevolkingsgroei en vergrijzing

Korte omschrijving	Trend of prognose
Meer mensen	In 2040 zijn we met 18 tot 21 miljoen mensen. De bevolking groeit vooral door migratie en een hogere levensverwachting. Bron: CBS(2022)
Oudere mensen	In 2040 zijn er meer 75-plussers en wonen zij vaker alleen. Het aantal 75-plussers neemt naar verwachting toe van 1,4 miljoen in 2019 tot 2,6 miljoen in 2040. Het percentage van hen dat alleen woont neemt in deze periode toe van zo'n 39 tot 42 procent. Bron: RIVM(2019) Impact van de vergrijzing
Minder mantelzorgers	In 2040 zijn er minder mogelijke mantelzorgers per 85-plusser. De groep 50-74-jarigen ten opzichte van het aantal 85-plussers neemt af. Het aantal mogelijke mantelzorgers in de leeftijdsgroep 50- tot 74-jarigen per 85-plusser daalt van 30 in 1975 naar 6 in 2040. Bron: PBL (2020)
Hogere zorguitgaven	In 2040 besteedt Nederland een groter deel van haar nationaal inkomen aan zorg. Het RIVM becijferde in 2018 dat in 2040 de zorguitgaven naar verwachting 16,4 procent van het bbp beslaan. In 2015 was dit nog 12,7 procent. Hierbij ging het RIVM uit van een veronderstelde groei van het bbp van 1,8 procent per jaar. Bron: Miljoenennota (2022)
Meer en kleinere huishoudens	In 2040 zijn er 9 miljoen huishoudens die vaker uit één persoon bestaan. In 2022 zijn dat nog 8,1 miljoen huishoudens. Er komen vooral meer eenpersoonshuishoudens bij, waarvan een groot deel alleenwonende ouderen. Na 2038 zal het aantal huishoudens minder sterk groeien. Bron: CBS(2021)
Meer inwoners in steden	In 2040 is het aantal inwoners vooral gegroeid in steden, niet in andere delen van het land. Scenario's verschillen, maar waarschijnlijk zal de bevolking krimpen in regio's in Limburg, Zeeland en Groningen. Bron: CPB/PBL (2015) toekomstverkenning welvaart en leefomgeving
Relatief kleinere beroepsbevolking	In 2040 werkt een relatief kleiner deel van de bevolking dan nu. Tussen 2000 en 2015 bestond de potentiële beroepsbevolking uit een vrij stabiel aantal van ongeveer 10 miljoen mensen. Hierna is deze gegroeid tot bijna 10,6 miljoen begin 2021 en naar verwachting neemt deze verder toe tot

2040

NEDERLAND

	<p>ruim 10,9 miljoen in 2025. Daarna, als de AOW-leeftijd minder snel opschuift, blijft de omvang van deze groep enige tijd vrij stabiel. In 2035 telt de potentiële beroepsbevolking bijna 11 miljoen mensen. Na 2040 neemt deze groep weer in omvang toe. Afgezet tegen de totale bevolking zal het deel van de totale bevolking dat werkt of actief werk zoekt licht dalen.</p> <p>Bron: CBS (2022)</p>
Hogere arbeidsproductiviteit	<p>Tot 2040 groeit de arbeidsproductiviteit met gemiddeld 1,4 tot 2,1 procent per jaar. In alle scenario's van het CPB en het PBL ligt de arbeidsproductiviteit in 2030 en 2050 boven het referentieniveau van 2013. In het lage scenario, met weinig impact van technologische ontwikkelingen, gaat het om een groei van gemiddeld 1,4 procent per jaar. In het hoge scenario om 2,1 procent per jaar.</p> <p>Bron: CPB (2015) en CPB/PBL (2015) Toekomstverkenning Welvaart en Leefomgeving</p>
Hogere arbeidsparticipatie	<p>In 2040 is de arbeidsparticipatie groter dan nu, doordat meer vrouwen en vooral meer ouderen werken. Het deel van de bevolking in de werkende leeftijd dat deelneemt aan de arbeidsmarkt neemt toe. Vooral vrouwen en ouderen gaan meer werken dan ze nu doen. Dit hangt sterk samen met de stijging van het hoogst behaalde opleidingsniveau van vrouwen en ouderen. Bij ouderen draagt bovendien de verdere stijging van de AOW-leeftijd bij aan een hogere participatiegraad.</p> <p>Bron: CPB (2019) Arbeidsparticipatie en gewerkte uren tot en met 2060</p>

1.1.3. Digitale revoluties en artificiële intelligentie

Korte omschrijving	Trend of prognose
Groeiende economie	<p>In 2040 is het Nederlandse nationaal inkomen gegroeid tot zo'n 1759 miljard. De Nederlandse economie groeit de komende 17 jaren minder hard dan voorheen. Een gemiddelde groei van tenminste 1 procent per jaar, is de verwachting. Rekenen we daarmee en met de inflatie, dan zal ons nationaal inkomen in 2040 ruim 1700 miljard euro bedragen. Dat is bijna tweemaal zoveel als in 2020.</p> <p>Bron: CPB (2023) Centraal Economisch Plan, raming maart 2023</p>
Minder ICT-veiligheidsincidenten	<p>Het aantal ICT-veiligheidsincidenten bij bedrijven neemt af. Tussen 2017 en 2021 is het aantal externe ICT-veiligheidsincidenten afgenomen omdat bedrijven zich hier beter tegen wapenen. Cijfers variëren naar bedrijfsgrootte.</p> <p>Bron: CBS (2021) Cybersecuritymonitor</p>
Meer digitale interstatelijke conflicten	<p>Conflicten tussen staten worden vaker (ook) digitaal uitgevochten. Staten voeren digitale aanvallen uit op andere staten om te spioneren of om (in een later stadium) te kunnen saboteren. Zo zijn er landen die op structurele basis proberen om zich digitaal toegang te verschaffen tot de vitale infrastructuur van onze bondgenoten, om daar voorbereidingshandelingen voor digitale verstoring of zelfs sabotage te treffen.</p> <p>Bron: NCTV (2022) Cybersecuritybeeld Nederland</p>

1.1.4. Geopolitiek en Europa

Korte omschrijving	Trend of prognose
Bevolkingsgroei vooral in Afrika	<p>In 2040 neemt alleen in Afrika de bevolking nog sterk toe. De bevolking in Azië groeit tussen nu en 2040 maar deze groei zal vanaf 2040 sterk afnemen. In Europa en de overige continenten is de top van de wereldbevolking al bereikt.</p> <p>Bron: United Nations, World Population Prospects 2022</p>
China en India economische grootmachten	<p>In 2040 vormen China en India een groter percentage van de wereldeconomie; de Verenigde Staten en EU een kleiner percentage. In 2019 namen China en India samen 20,2 procent van de wereldeconomie voor hun rekening en de EU en de Verenigde Staten 37,8 procent. In 2040</p>

2040

NEDERLAND

	<p>is dit respectievelijk 32 en 28,3 procent. Overigens daalt het gewicht van China na 2040, dat van India blijft groeien.</p> <p>Bron: Joint Research Center Europese Commissie (2021)</p>
Meer kans op klimaatconflict	<p>Extreem klimaat vergroot de kans op conflicten in de wereld. Klimaatverandering zal leiden tot meer schaarste van water, voedsel en grondstoffen en een toename van klimaatgerelateerde migratie. Dit kan sociale spanningen vergroten. Wanneer deze ontwikkeling samengaat met instabiel bestuur in een land, kunnen niet-staatelijke groeperingen de macht grijpen zoals via terrorisme of burgeroorlogen. Ook de kans op interstatelijk conflict neemt toe, zoals door conflict over schaars land.</p> <p>Bron: The Hague Centre for Strategic Studies (2022)</p>
Meer migranten in Nederland	<p>In 2040 is het aandeel van de Nederlandse bevolking met een migratieachtergrond hoger dan nu. Het CBS verwacht dat het aandeel van de bevolking met een migratieachtergrond toeneemt van 24 procent in 2020 naar ongeveer 36 procent in 2050. Zowel de eerste als tweede generatie neemt in omvang toe. Als de migratie lager uitvalt dan het CBS verwacht, komt het aandeel van de bevolking met een migratieachtergrond in 2050 uit op 30 procent, bij hogere migratie op 40 procent. De diversiteit van de bevolking met een migratieachtergrond neemt toe. Op dit moment vormt de bevolking uit de 'klassieke' migratielanden (Indonesië, Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen, Turkije en Marokko) 40 procent van de mensen met een migratieachtergrond. Dit neemt af tot een kwart. In 2050 vormen mensen uit EU-landen met 30 procent de grootste groep. Het aandeel mensen uit asielanden bedraagt op dit moment 15 procent. Dit neemt toe tot ongeveer 20 procent.</p> <p>Bron: NIDI/CBS (2020) Bevolking 2050 in beeld. Drukker, diverser, dubbelgrijs</p>

1.1.5. Sociale versplintering en onvrede

Korte omschrijving	Trend of prognose
Hoog vertrouwen in elkaar	<p>Het vertrouwen van mensen in elkaar is hoog. In 2022 vindt ruim 60 procent van de Nederlanders dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Dit percentage ligt sinds 2008 vrij stabiel rond de 60 procent.</p> <p>Bron: SCP (2023) Burgerperspectieven en CBS (2023)</p>

<p>Minder vertrouwen in politiek</p>	<p>Het vertrouwen van mensen in politici en de Tweede Kamer is sinds 2020 gedaald. Sinds 2012 was het vertrouwen dat mensen hebben in politici en de Tweede Kamer relatief constant. In 2022 bereikte het vertrouwen een dieptepunt. Ongeveer 24 procent van de Nederlanders heeft veel of tamelijk veel vertrouwen in politici. Voor de Tweede Kamer ligt dit percentage in 2022 op 30 procent. Uit SCP-onderzoek blijkt dat Nederlanders in vergelijking met de afgelopen vijftien jaar negatief oordelen over de toestand van het land en de politiek. Het meest negatief zijn mensen over het probleemoplossend vermogen van de overheid. In 2023 vindt meer dan de helft van de Nederlanders dat het de verkeerde kant opgaat met de samenleving.</p> <p>Bron: SCP (2023) Burgerperspectieven en CBS (2023)</p>
<p>Hoge sociale mobiliteit</p>	<p>De sociale mobiliteit in Nederland is hoog. De meeste mensen ontsijgen het armoederisico van hun ouders. Van de kinderen uit de laagste inkomensgroep in 1995 maakte 79 procent een sprong naar één van de vier hogere-inkomensgroepen in 2020. 15 procent van de armste kinderen behoort als volwassene tot de hoogste inkomensgroep. Ook het omgekeerde komt voor. Ongeveer 61 procent van de kinderen van de rijkste ouders zit als volwassene zelf in een lagere inkomensgroep. Mensen zitten dus niet 'vast' in hun eigen klasse, maar zullen gedurende hun leven meestal opklimmen of afdalen naar een andere inkomensgroep.</p> <p>Bron: Financieel Dagblad (17 maart 2023) en CBS (2023)</p>
<p>Minder armoederisico</p>	<p>Het percentage minderjarige kinderen met risico op armoede daalt. In 2014 groeide bijna 10 procent van de minderjarige kinderen op in een gezin met een laag inkomen. In 2020 was dit ongeveer 7 procent en in 2021 nog 6,6 procent. Het percentage minderjarige kinderen in een gezin dat langdurig – minstens vier jaar – moet rondkomen van een laag inkomen daalt sinds 2016. Armoede is geografisch ongelijk verdeeld over Nederland, waarbij met name in Amsterdam, Heerlen, Rotterdam en Delfzijl veel kinderen in armoede leven.</p> <p>Bron: Nederlands Jeugdinstituut (2023)</p>
<p>Onderwijskwaliteit ondermaats</p>	<p>Een aanzienlijk deel van de leerlingen op het vmbo, havo en vwo ontwikkelt onvoldoende basisvaardigheden voor rekenen en taal. Prestaties in de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap lopen al jaren terug. Het risico dat Nederlandse leerlingen laaggeletterd en/of laaggecijferd van school gaan wordt steeds groter.</p> <p>Bron: Onderwijsinspectie, de staat van het onderwijs 2022</p>

1.1.6. Politieke onmacht en overheidsfalen

Korte omschrijving	Trend of prognose
Groeiende rijksbegroting	<p>De totale overheidsuitgaven nemen toe. De afgelopen 25 jaar is de volumegroei van het bbp ruim 60 procent geweest. De begroting van de rijksoverheid is harder gestegen: van 163 miljard euro in 1995 naar 400 miljard in 2021.</p> <p>Bron: CBS 2022 en Rijksoverheid</p>
Meer rijksambtenaren	<p>Het aantal beleidsambtenaren bij het Rijk neemt toe. Het aantal rijksambtenaren is tussen 2017 en 2021 met 18,5 procent toegenomen. Binnen deze groep nam het aantal beleidsambtenaren met 25,2 procent toe en het aantal ambtenaren in de uitvoering met 16,5 procent.</p> <p>Bron: BZK/ICTU (2022) Staat van de uitvoering, Jaarrapportage bedrijfsvoering Rijk 2014, Jaarrapportage bedrijfsvoering Rijk 2021</p>
Minder specialistische beleidsfuncties	<p>De overheid werft ambtenaren steeds minder op grond van hun specialistische kennis. De rijksoverheid stelt minder vaak inhoudelijke eisen bij het werven van personeel. In 2015 werd er bij 29 procent van de vacatures minimaal één inhoudelijke eis gesteld (exclusief juristen); in 2022 was dit bij 11 procent van de vacatures het geval.</p> <p>Bron: De Groene Amsterdammer (2023)</p>
Meer specifieke uitkeringen	<p>Sinds 2018 stijgt het aantal specifieke uitkeringen gekoppeld aan korte termijn doelen bij gemeenten. De rijksoverheid financiert decentrale overheden op verschillende manieren. Eén van die manieren is de 'specifieke uitkering'. Dit is een uitkering met een concreet doel, dat meestal op korte termijn moet worden behaald. Decentrale overheden kunnen geen eigen afweging maken over de besteding van deze middelen. Na een jarenlange daling van de specifieke uitkeringen zijn deze sinds 2018 sterk toegenomen, van 16 (8,0 miljard euro) tot 131 (13,5 miljard euro) in 2022.</p> <p>Bron: BZK (2021) Onderhoudsrapport specifieke uitkeringen</p>

1.2. Wendingen in opvattingen

Welke wendingen in opvattingen voorzien we voor de komende zeventien jaar? Valt hierover iets te zeggen? Zijn er veranderingen in onze maatschappelijke normvorming gaande die we samen expliciet kunnen maken? De denktank en de denkteams dachten over deze vragen na. Uit de rijke opbrengst heeft de denktank uiteindelijk zes wendingen gekozen, die van belang zijn voor de komende zeventien jaar.

Van nationaal beleid naar lokaal en Europees beleid

Deze verschuiving gaat over de schaal en het bestuurlijke niveau waarop we beleid maken. Voor veel onderwerpen, denk aan de energietransitie, de eiwittransitie, veiligheid of belastingheffing, wordt Europa steeds belangrijker. Ook in de komende jaren. Nationaal beleid wordt minder belangrijk, ook omdat lokaal en regionaal beleid aan importantie winnen. Lokaal doen wat lokaal kan, blijft ook de komende jaren een belangrijk uitgangspunt.

Van mondiale afhankelijkheid naar zelfvoorzienendheid

De steeds hechtere samenwerking op Europees niveau past in de omslag van globalisering met grote wederzijdse afhankelijkheden, naar meer internationaal protectionisme en meer zelfvoorzienendheid in Europa zelf. Deze omslag naar meer protectionisme en zelfvoorzienendheid heeft betrekking op een breed scala aan producten en diensten zoals voedsel, energie, technologie (microchips), defensie, medicatie en grondstoffen. Met oog op onze weerbaarheid en ons adaptatievermogen moet Europa hierin zelf kunnen voorzien, zo is de gedachte. De Oekraïne-crisis maakt deze omslag in het denken extra in het oog springend. Vertrouwen op hechte internationale samenwerking wordt nu gezien als enigszins naïef. De Europese Unie moet, als economische grootmacht, op eigen benen leren staan.

Van focus op economische groei naar focus op brede welvaart

Nederland is in materiële zin, rijker dan ooit. Tegelijkertijd merken we dat ons huidige consumptiepatroon een zware wissel trekt op de aarde. Dit blijft niet zonder gevolgen. Er is een omslag gaande in het waardenpatroon van mensen van materiële waarden naar post-materiële waarden, zo blijkt ook uit de European Value Survey. Jonge mensen kiezen in hun werk eerder voor betekenisgeving en fijne sociale relaties, dan voor een hogere beloning of een duurdere leaseauto. Bedrijven sturen niet meer alleen op financiële waarden en meer op bredere waarden, zoals duurzaamheid of andere maatschappelijke doelen. Overheden werken aan het verbreden van hun doelstellingen. Economische groei is niet langer de heilige graal. We stellen maatschappelijke doelen centraal, waarbij het gaat om brede welvaart.

Van terughoudend en afwachtend naar mondig en actief

Emancipatie en het belang hiervan heeft vele vormen. In bedrijven is het steeds vaker dat 'de werknemers aan zet' zijn. Dit raakt aan de behoefte aan 'autonomie' van mensen en aan de nieuwe, autonomie-ondersteunende manieren van aansturen die hierbij horen. Emancipatie gaat ook over het groeiende maatschappelijk engagement van burgers en groepen jongeren in het bijzonder. Het

gaat over de omslag van afwachtende burgers naar actieve en (systeem)kritische burgers en om de roep om mee te mogen beslissen (van top-down naar participatief).

Van slappe facilitator naar zorgzame roerganger

De denktank heeft veel gesproken over de veranderende rol van de overheid. Of het nu gaat om het thema wonen, de zorg, de energietransitie, of het onderwijs, overal klinkt de roep om 'regie', vanuit een 'zorgzame overheid'. Deze roep komt voort uit een breed gedragen wens een einde te maken aan de 'chaos van het huidige stuurloze systeem'. Het rijk moet in kunnen grijpen als de weerbaarheid van onze samenleving in het geding is. En zal dit de komende jaren ook weer vaker gaan doen. Dit is zowel een wens als een verwachting, meent de denktank.

Van geloof in de toekomst naar een hang naar het verleden

Een laatste wending die de denktankleden zien, is de opkomende nostalgie. Het gaat hier om een groeiende hang naar het verleden die hoort bij een vergrijzende samenleving. In 2040 is de vergrijzing op zijn piek. We moeten er rekening mee houden dat hierdoor onze mentaliteit verandert. Mensen zullen in 2040 behoudzuchtiger dan nu zijn, en wellicht ook angstiger en meer risico-avers. Deze verwachting past ook bij de trend dat we in toenemende mate geneigd zijn om zaken in termen van veiligheid te zien. Dit laatste is een brede trend, van de rubber tegels in de speeltuinen, tot het eerdergenoemde protectionisme in de internationale politiek.

2. Doelen voor Nederland in 2040

2.1. Een krachtiger Nederland

Een krachtiger Nederland betekent dat Nederland in 2040 sterker is dan nu en dat het ons ook economisch voor de wind gaat. We investeren structureel in mensen, kennis, innovatie en infrastructuur. We hebben een overheid die uitblinkt in eenvoud en slagkracht en politici die durven te kiezen en oog hebben voor de lange termijn. En we dragen in Europees verband bij aan mondiale vrede, veiligheid en voorspoed.

Doelen bij het hoofddoel *Een krachtiger Nederland*

Korte omschrijving	Doel
Productieve circulaire economie	In 2040 leven en werken mensen in een hoogproductieve en (meer) circulaire economie met structureel hogere nettolonen.
Adaptieve economie	In 2040 leven en werken mensen in een economie die voorbereid is op crises en zich makkelijk kan aanpassen aan ontwikkelingen.
Meer publieke en private innovatie	In 2040 zetten private en publieke sectoren systematisch in op innovatie (ook om arbeidstekorten tegen te gaan).
Hogere arbeidsparticipatie	In 2040 kent Nederland een hogere arbeidsparticipatie, waardoor minder mensen een beroep doen op sociale zekerheid.
Bredere ontwikkeling van jongeren	In 2040 zitten kinderen en jongeren op integrale scholen met een pedagogisch klimaat dat hen uitdaagt en in staat stelt zich breed (cognitief, cultureel, sportief, democratisch) te ontplooiën.
Betere schoolprestaties	In 2040 presteren Nederlandse jongeren voor lezen, wiskunde en natuurwetenschappen ruim boven het gemiddelde van de OESO- en EU-landen.
Permanent leren en ontwikkelen	In 2040 ontwikkelen mensen zich voortdurend om goed inzetbaar te worden en blijven op de arbeidsmarkt.
Minder beleid en toezicht	In 2040 kent Nederland minder beleid, regels, toezicht en bureaucratie.
Meer ruimte voor burger en bedrijf	In 2040 kent Nederland een sterk maatschappelijk middenveld (<i>civil society</i>) en een overheid die mensen en bedrijven ruimte laat te leven en te ondernemen.
Meer zelforganisatie	In 2040 organiseren mensen zich meer in gemeenschappen (zoals in woon- en energiecoöperaties) om zelf in hun behoeften te kunnen voorzien onafhankelijk van bedrijven en overheden.

Weerbare democratie	In 2040 zijn mensen in Nederland beter in staat om met elkaars verschillen, imperfecties en conflicten om te gaan en zijn instituties weerbaar om aanvallen op de democratie en rechtstaat te weerstaan.
Adaptievere samenleving	In 2040 zijn burgers en maatschappelijke organisaties beter dan nu in staat zich aan te passen aan veranderende omstandigheden.
Eenvoudigere belastingen	In 2040 heeft Nederland een belastingstelsel dat uitvoerbaar, eenvoudig en begrijpelijk is, gebaseerd op de principes dat de gebruiker betaalt en dat prijzen inclusief zijn (dat wil zeggen zowel directe kosten als indirecte maatschappelijke kosten omvatten).
Beter gebruik van technologie	In 2040 benutten mensen en bedrijven de (economische en sociale) kansen van technologie en beschermen ze zich adequaat tegen de gevaren ervan.
Veiliger voor existentiële risico's	In 2040 zijn mensen beter beschermd tegen existentiële risico's, zoals artificiële intelligentie, een extreme pandemie of een 'nucleaire winter'.
Meer ervaren voordeel van de EU	In 2040 ervaren mensen en bedrijven voordeel van een bestuurlijk en (geo)politiek sterke en weerbare Europese Unie (met meer dan dertig lidstaten).
Minder kans op oorlog tussen staten	In 2040 is de kans op (grootschalig) interstatelijk conflict beperkt, zoals vanwege een sterke NAVO.
Betere samenwerking met Afrika	In 2040 heeft Europa een gezonde relatie en samenwerking met Afrika en het Midden-Oosten, waarbij mensen in deze regio's in stabielere samenlevingen leven (mede dankzij coherent Europees beleid).
Grotere bijdrage aan mondiale harmonie	In 2040 is Nederland in staat een betekenisvolle bijdrage te leveren aan vrede en stabiliteit in de wereld.

2.2. Een groener Nederland

Een groener Nederland betekent dat we in 2040 leven en werken in harmonie met de natuur. Dat onze energievoorziening klimaatneutraal is, onze productie en consumptie veel duurzamer. We consumeren niet minder, wel anders. Economische groei is duurzame groei geworden, binnen de planetaire grenzen. Meer ruimte voor groen en voor water maken dat we de gevolgen van de klimaatverandering aankunnen.

Doelen bij het hoofddoel *Een groener Nederland*

Korte omschrijving	Doel
Sterke natuur met meer veerkracht	In 2040 leven mensen, dieren en planten beter samen in een omgeving met sterke en veerkrachtige natuur.
Meer oog voor planten en dieren	In 2040 weegt het openbaar bestuur in Nederland huidige én toekomstige belangen van mensen, dieren en planten (hier en elders) mee bij het nemen van besluiten.
Meer betrokken bij de leefomgeving	In 2040 zijn meer mensen betrokken bij de inrichting van hun (groenere) leefomgeving (met altijd oog voor mensen die (nog) niet mee willen of kunnen).
Kleinere CO ² -voetafdruk	In 2040 is de uitstoot van broeikasgas per Nederlander afgenomen, door anders te consumeren zonder welzijn in te leveren (nutsbehoud).
Klimaatbestendiger wonen	In 2040 woont de Nederlandse bevolking in energieneutrale woningen die bestand zijn tegen invloeden van het klimaat, waaronder wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen.
Klimaatneutraal energiesysteem	In 2040 is het Nederlandse energiesysteem klimaatneutraal.
Sneller en schoner reizen	In 2040 kunnen mensen snel, veilig, (bijna) emissieloos en betaalbaar reizen in en door heel Nederland en Europa
Minder materiaalverbruik	In 2040 is het materiaalverbruik voor goederen die aan consumenten worden verkocht, met een derde gedaald.
Meer verantwoordelijke bedrijven	In 2040 is Nederland een aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven die economische, sociale en ecologische waarde creëren.

2.3. Een menselijker Nederland

Een menselijker Nederland betekent dat we in 2040 leven in een zorgzame samenleving, waarin mensen tijd en aandacht hebben voor elkaar. Waarin kinderen tot volle bloei komen, waarin we voortdurend investeren in mensen en waarin iedereen kan rekenen op brede bestaanszekerheid. Een land waarin tegenover heldere burgerplichten vanzelfsprekend ook heldere burgerrechten staan.

Doelen bij het hoofddoel *Een menselijker Nederland*

Korte omschrijving	Doel
Menswaardiger bestaan	In 2040 leiden mensen in Nederland een menswaardig bestaan met voldoende inkomen voor levensonderhoud.
Gezonder en betaalbaar wonen	In 2040 hebben alle mensen in Nederland een betaalbare en gezonde woonruimte.
Meer zekerheid voor werkenden	In 2040 hebben mensen zekerheid over hun arbeidsinkomen en ontwikkelmogelijkheden ongeacht de aard van hun arbeidsrelatie(s).
Waardering voor (on)betaald werk	In 2040 krijgen mensen waardering voor alle vormen van (betaald en onbetaald) werk.
Meer zelfbeschikking voor mensen	In 2040 hebben mensen controle over hun eigen leven en kunnen ze zelf keuzes maken die voor hen belangrijk zijn.
Meer eigenwaarde	In 2040 voelen mensen zich waardevol als individu en zijn ze in staat vanuit hun eigen mogelijkheden bij te dragen aan de samenleving.
Altijd toegang tot hulp en zorg	In 2040 hebben alle mensen die dit nodig hebben eenvoudig toegang tot zinnige en betaalbare hulp en zorg voor het verbeteren van hun kwaliteit van leven.
Meer mensen zorgen	In 2040 willen mensen (professioneel en niet professioneel) bijdragen aan zorg en welzijn van anderen.
Klaar voor de laatste levensfase	In 2040 zijn mensen in staat te spreken over de eindigheid van het leven en bereiden mensen zich voor op hun laatste levensfase.
Inclusiever samenleven	In 2040 kunnen mensen in Nederland zonder belemmeringen meedoen in de samenleving, onafhankelijk van hun positie (zoals klasse, gender, herkomst, woonplaats, levensovertuiging, opleidingsniveau en/of beperking).
Veerkrachtigere mensen	In 2040 zijn mensen veerkrachtiger: ze kunnen (binnen hun eigen mogelijkheden) beter omgaan met fysieke, emotionele en sociale uitdagingen.

Kinderrechten gewaarborgd	In 2040 worden kinderrechten (zoals het recht van ieder kind op een toereikende levensstandaard) in beleid gehonoreerd en wegen hun belangen mee bij democratische besluitvorming.
Minder regionale ongelijkheid	In 2040 kent Nederland minder regionale sociaaleconomische ongelijkheid.
Menswaardig voor arbeidsmigranten	In 2040 zijn (Nederlandse en Europese) processen voor het toelaten en uitwijzen van arbeidsmigranten menswaardig, rechtvaardig en robuust.
Succesvoller integreren	In 2040 integreren vluchtelingen en migranten snel en succesvol in de Nederlandse samenleving.
Meer vertrouwen in de rechtsstaat	In 2040 hebben mensen groot vertrouwen in de rechtsstaat en voelen zij zich hier samen verantwoordelijk voor.
Betere en snellere rechtsspraak	In 2040 ervaren mensen betere rechtsbescherming, snelle, eerlijke en nabije rechtsspraak en lossen ze makkelijker conflicten op.

3. Ideeën voor Nederland op weg naar 2040

Hoe komen we van de huidige situatie naar de gewenste situatie? Via literatuuronderzoek en denksessies verzamelde de denktank tientallen voorstellen over wat Nederland kan doen. De denktank groepeerde deze in vijftien ideeën voor Nederland op weg naar 2040 met een selectie van de voorstellen, in concept. Deze conceptvoorstellen hebben de vorm van aanbevelingen aan inwoners, marktpartijen, maatschappelijke organisaties en/of overheden. De denktank is benieuwd naar aanvullingen en verbeteringsuggesties bij deze ideeën en voorstellen.

#	Idee	Krachtiger Nederland	Groener Nederland	Menselijker Nederland
1	Sterk Europa: de EU als wereldspeler	X	X	
2	Productief kennisland: hoge productiviteit, waardig werk	X	X	X
3	Digitaal wendbaar: technologie dient de mens	X		X
4	Presterende overheden: ongecompliceerd goed	X		X
5	Veilig en paraat: anticiperen op gevaren	X		X
6	Hoogwaardige mobiliteit: Japans openbaar vervoer	X	X	
7	Circulaire economie: duurzaam produceren en consumeren	X	X	
8	Groene gemeenten: leven in harmonie met de natuur		X	X
9	Eenvoudige belastingen: makkelijker én groener	X	X	X
10	Regionaal geworteld: overal thuis	X	X	X
11	Brede bestaanszekerheid: zekerheid in onzekere tijden	X		X
12	Betrokken burgers: ruimte voor de samenleving	X		X
13	Van zorg naar gezondheid: de kracht van preventie	X	X	X
14	Zorgzame samenleving: tijd voor elkaar	X		X
15	Kansrijke kinderen: investeren in de toekomst	X		X

3.1. Sterk Europa: de EU als wereldspeler

Toelichting	We maken de Europese Unie sterker. Door strategisch onafhankelijker te worden op het gebied van defensie, energie, digitale technologieën en grondstoffen. Door handelsstromen te spreiden. Door de EU te democratiseren en slagkrachtiger te maken. Door een New Deal met Afrika te sluiten. En door te innoveren. Zo blijft de EU een relevante wereldspeler.	
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diversifieer handelsstromen door via de EU-vrijhandelsakkoorden af te sluiten met gelijkgestemde landen en verminder afhankelijkheid van slechts enkele grote handelspartners. 2. Bepleit een Europees defensiebeleid (in NAVO-verband) met nucleaire afschrikking waarmee Europa het eigen grondgebied kan verdedigen. 3. Herzie het EU-verdrag voor meer democratische controle en slagkracht, bijvoorbeeld door het afschaffen van het vetorecht en het verkorten van de begrotingscyclus. 4. Neem in de EU het voortouw voor het sluiten van een 'New Deal' met Afrika, waarbij de EU en Afrika samen uitdagingen aanpakken zoals migratie, klimaatverandering en infrastructuur. 5. Zet binnen de EU in op innovatie en strategische onafhankelijkheid op het gebied van defensie, energie, digitale technologieën en grondstoffen. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☐ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☒ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

3.2. Productief kennisland: hoge productiviteit, waardig werk

Toelichting	We maken van Nederland een productief kennisland. Door te innoveren in het bedrijfsleven én de publieke sector. Door slimme inzet van digitale technologie met een goede balans tussen mens en machine. Door samenhangend beleid voor het selectief toelaten van arbeidsmigranten. Door ruimte, zekerheid en eenvoud te bieden aan bedrijven die bijdragen aan brede welvaart. Door te kiezen voor goed betaald en waardig werk. Door jongeren gelijkwaardig te behandelen. En door ons voortdurend te blijven scholen. Zo verhogen we onze productiviteit en bieden we waardig werk.	
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Reserveer een vast percentage van het bruto binnenlands product voor innovatie en bevorder dat deze norm ook geldt binnen de Europese Unie. 2. Maak digitalisering tot speerpunt van een innovatiestrategie voor private én publieke sectoren, ook om schaarste aan arbeidskrachten tegen te gaan. 3. Stimuleer vestiging van bedrijven die bijdragen aan brede welvaart en welzijn van mensen. 4. Vereenvoudig de arbeidsmarkt met heldere contractvormen en een nieuw evenwicht tussen externe flexibiliteit en interne wendbaarheid.¹ Ondersteun hierbij werknemers 'van werk naar werk' zoals via om-, bij- en herscholing. 5. Verstrek aan elke Nederlander bij geboorte een individueel budget voor persoonlijke ontwikkeling en scholing gedurende hun leven.² 6. Ontwikkel samenhangend, wederkerig en maatschappelijk gedragen beleid voor arbeidsmigratie binnen en buiten de EU met meerjarige streefcijfers in de vorm van bandbreedtes.³ Bied nieuwkomers snel toegang tot werk en passende ondersteuning. 7. Behandel jongeren gelijkwaardig op de arbeidsmarkt en schaf alle nu discriminerende maatregelen af zoals het minimumjeugdloon. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☒ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☒ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

¹ Commissie Regulering van Werk (2020), [In wat voor land willen wij werken](#).

² Platform Toekomst van Arbeid (2020), [Investeren in mensen](#).

³ Adviesraad Migratie (2022), [Realisme rond richtgetallen](#).

3.3. Digitaal wendbaar: technologie dient de mens

Toelichting	We maken Nederland digitaal wendbaar. Door AI-wijsheid bij het brede publiek te stimuleren. Door te investeren in onderwijs op alle niveaus. Door publieke waarden die bescherming vragen te expliciteren. Door open te zijn over gebruik van artificiële intelligentie. Door in te spelen op digitale veiligheidsrisico's. Door in EU-verband machtsconcentratie bij grote techbedrijven tegen te gaan. En door arbeidsbesparende technologie als kans te zien. Zo zorgen we dat technologie de mens blijft dienen.	
Voorstellen (concept)	Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ontwikkel het (kritisch) vermogen van jongeren en werkenden om technologie te gebruiken, zoals algoritmen, artificiële intelligentie en sociale media⁴. Investeer hiertoe in (techniek)onderwijs op alle niveaus en voor alle leeftijden. 2. Stuur via wetgeving actief op ontwikkelingen rondom surveillance en dataverzameling, de scheve verhouding tussen publiek en privaat in het digitale domein en machtsconcentratie bij grote bedrijven.⁵ 3. Investeer in arbeidsbesparende technologie en gebruik technologie, zoals <i>augmented reality</i>, om de arbeidsdeelname van mensen met een arbeidsbeperking te vergroten. 4. Beoordeel beleidsopties op cybersecurity impact om de digitale autonomie en veiligheid van Nederland te waarborgen.⁶ 5. Geef als overheid openheid over het eigen gebruik van artificiële intelligentie.⁷ 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☒ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☒ Sociale zekerheid ☒ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

⁴ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2021), [Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie](#).

⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2021), [Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie](#).

⁶ Cyber Security Raad (2023), [Adviesbrief over de Nederlandse Cybersecuritystrategie](#).

⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2021), [Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie](#).

3.4. Presterende overheden: ongecompliceerd goed

Toelichting	We laten onze overheden beter presteren. Door beleid te beperken tot kerntaken. Door regels te schrappen en te vereenvoudigen. Door burgers eerlijk en fatsoenlijk te behandelen. Door beleid en uitvoering weer in één hand te leggen. Door zorg te dragen voor toekomstige generaties. Door te investeren in vakambtenaren. Door de rijksoverheid om te vormen tot middenbestuur. Door de mogelijkheid van extraparlamentaire kabinetten te verkennen en te benutten. Door democratie in regio's te verstevigen. En door volksvertegenwoordigingen sterker te maken. Zo maken we onze overheid ongecompliceerd goed.
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Schrap en/of vereenvoudig systematisch regels zoals door ze te filteren op noodzaak, werkzaamheid en doelmatigheid en ze bij invoering al te voorzien van een uiterste houdbaarheidsdatum. 2. Behandel burgers eerlijk, gelijk, onbevooroordeeld en meer persoonlijk (liefst zo dicht mogelijk in de buurt). 3. Beleg de verantwoordelijkheid voor het maken van beleid en het uitvoeren van dat beleid in de regel bij dezelfde overheidsinstantie. Verminder het aantal beleidsmakers. 4. Toets grote akkoorden en wetswijzigingen aan de hand van een generatietoets (om langetermijndenken te institutionaliseren), een uitvoerbaarheidstoets en een toets op 'doenvermogen'⁸. Betrek ervaringsdeskundigen en belanghebbenden bij het maken van beleid. 5. Investeer in kennis en kunde van (vak)ambtenaren en systematische evaluatie van bestaand beleid op basis van vooraf gedefinieerde heldere doelen.⁹ 6. Ontwikkel een visie op de rijksoverheid als middenbestuur oftewel een bestuurslaag tussen de decentrale en internationale bestuurslagen in.¹⁰ Draag hierbij taken, bevoegdheden en middelen over aan deze bestuurslagen.¹¹ 7. Werk vaker met extraparlamentaire en/of minderheidskabinetten (waarin de beoogde coalitiepartijen een beperkt aantal afspraken op hoofdzaken maken en meerderheden in het parlement gezocht moeten worden) en langetermijnakkoorden met betrokkenheid van oppositiefracties. Leer hierbij van ervaringen in gemeenten en provincies.

⁸ Non-cognitieve vermogens, zoals een doel stellen, een plan maken, in actie komen, volhouden en om kunnen gaan met verleidingen en tegenslag. Zie Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2017), [Weten is nog geen doen](#).

⁹ Stoker, J. & Garretsen, H. (2023), [Falende uitvoering is blamage voor kabinet en Kamer](#).

¹⁰ Raad voor het Openbaar Bestuur (2019), [Signalement De Rijksoverheid als middenbestuur](#).

¹¹ Planbureau voor de Leefomgeving (2023), [Ruimtelijke verkenning 2023, vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050 \(Scenario Regionaal Geworteldheid\)](#).

	<p>8. Vergroot de democratische legitimiteit van regionale samenwerkingsverbanden door bestaande verbanden te stoppen, samen te voegen en/of op een regionale bestuurslaag te organiseren.¹²¹³¹⁴</p> <p>9. Versterk het parlement en andere volksvertegenwoordigingen door ambtelijke ondersteuning van leden en commissies te verdubbelen en minimumeisen te stellen aan de omvang van een fractie (met bijhorende fractierechten).¹⁵</p>	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☒ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

¹² Berg, M. van den & Boogaard, G. (2021), [Geen democratie zonder politiek, ook niet in de regio's](#).

¹³ Boogers, M. (2019), [Regie in de regio: waarom structuurdiscussies nodig zijn](#).

¹⁴ Erve, S. van 't (2022), [Geef de regio een kamer in het Huis van Thorbecke](#).

¹⁵ Otjes, S. (2022), [Vijf creatieve alternatieven voor een kiesdrempel](#).

3.5. Veilig en paraat: anticiperen op gevaren

Toelichting	We maken Nederland veilig en paraat. Door onze veerkracht te vergroten. Door ons te verdiepen in existentiële risico's. Door criminele netwerken te bestrijden, samen met andere landen. Door delinquenten alternatief te straffen. Door te bemiddelen in conflicten. Door wijkrechters aan te stellen. Door problemen voor te zijn. Zo anticiperen we op toekomstige gevaren.	
Voorstellen (concept)	Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Reserveer jaarlijks budget voor onderzoek naar existentiële risico's op korte én (zeer) lange termijn en geef een nieuw of bestaand planbureau opdracht dit uit te voeren. 2. Intensiveer de aanpak van internationale criminele netwerken zoals voor mensenhandel en productie en verkoop van illegale drugs. 3. Voer grondige screenings uit op ambtenaren, toekomstige politici en dienstverleners waar criminelen vaak gebruik van maken om banden met criminele netwerken en illegale activiteiten op te sporen. 4. Verminder korte gevangenisstraffen (<3 maanden) door alternatieve sancties en interventies buiten het strafrecht te gebruiken, zoals mediation. 5. Introduceer de wijkrechter (op fietsafstand) voor lichte lokale delicten waarbij mediation niet werkt. 6. Verbeter hulp voor risicogroepen om strafbaar gedrag te voorkomen en los lokale veiligheidsproblemen preventief op met wijkbemiddeling. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☒ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

3.6. Hoogwaardige mobiliteit: Japans openbaar vervoer

Toelichting	We maken verkeer in Nederland en de EU duurzaam en hoogwaardig. Door minder te vliegen. Door supersnel door ons land en de EU te treinen. Door vervoer te elektrificeren. Door te fietsen op fijnmazige wegen. En door ons openbaar vervoer uit te breiden met deelvoertuigen. Zo bereiken we een 'Japans niveau' van vervoer.	
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Verbied passagiers- en goederenvluchten korter dan 2-3 uur voor bestemmingen met goede spooralternatieven en breid deze alternatieven uit. 2. Sluit alle regionale luchthavens.¹⁶ 3. Integreer het Europese spoornetwerk (met aandacht voor o.a. capaciteit, beschikbaarheid en competitieve prijzen) en richt een Europese Spoorwegautoriteit op.^{17/18} 4. Benut beschikbare ruimte en verlaag druk op schaarse ruimte door de aanleg van nieuwe (hogesnelheids)spoorlijnen, zoals de Amsterdam-Hamburg verbinding. 5. Elektrificeer vervoer maximaal (met gebruik van hernieuwbare energiebronnen). 6. Investeer in een fijnmazige fietsinfrastructuur, geschikt voor het groeiend gebruik van nieuwe vervoermiddelen (zoals met snellere aandrijving en een grotere actieradius). 7. Maak duurzame deelvoertuigen onderdeel van het openbaar vervoer (mede om de afstand tussen een halte of station en de uiteindelijke bestemming te overbruggen) en maak deze toegankelijk voor lage- en middeninkomens. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☐ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☐ Democratie en overheid ☒ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☒ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

¹⁶ Planbureau voor de Leefomgeving (2023), [Ruimtelijke verkenning 2023, vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050](#) (Scenario's Groen Land en Regionaal Geworteldheid).

¹⁷ Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2020), [Verzet de wissel: naar beter internationaal reizigersvervoer per trein](#).

¹⁸ Boxtel, R. van & Elbers, P. (2018). [Geef het spoor vleugels](#).

3.7. Circulaire economie: duurzaam produceren en consumeren

Toelichting	We maken Nederland circulair. Door anders te consumeren en te produceren. Door normen te stellen aan producten. Door milieu-impact te beprijzen. Door ons energiesysteem klimaatneutraal te maken. Door te investeren in elektriciteitsnetwerken en groene waterstof. Door duurzaam te boeren en te bouwen. Door natuur te versterken. En door anders te eten. Zo maken we onze productie en consumptie duurzaam.	
Voorstellen (concept)	Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stel EU-normen vast voor circulaire producten en de repareerbaarheid van producten. 2. Beprijs consumptie op basis van milieu-impact (o.a. broeikasgassen, materiaal, grond en water). 3. Maak de opwekking van elektriciteit al in 2035 volledig klimaatneutraal.¹⁹ 4. Investeer in de benodigde elektriciteitsnetwerken²⁰ en leg meer windparken op zee aan. 5. Zet in op grootschalige waterstofproductie voor de industrie en bouw een netwerk voor (groene) waterstof. 6. Realiseer energiesystemen op wijkniveau met lokale duurzame bronnen en vul resterende energiebehoefte aan vanuit een centraal energiesysteem. 7. Laat het water- en bodemsysteem leidend zijn in de ruimtelijke ontwikkeling, bevorder duurzame (circulaire en regeneratieve) landbouw en creëer voorwaarden die de natuur verbeteren.²¹ 8. Verduurzaam de bouw door middel van normen voor duurzaam materiaalgebruik, innovatieve bouwmethoden en energieproductie en -verbruik. 9. Verduurzaam de manier waarop we voedsel produceren, verwerken, distribueren en consumeren (voedingstransitie) en moedig mensen aan om minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten te consumeren. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☐ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☐ Democratie en overheid ☒ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☒ Wonen ☐ Zorg

¹⁹ Expertteam Energiesysteem (2023), [Outlook Energiesysteem 2050](#).

²⁰ Expertteam Energiesysteem (2023), [Outlook Energiesysteem 2050](#).

²¹ Planbureau voor de Leefomgeving (2023), [Ruimtelijke verkenning 2023, vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050](#) (Scenario's Groen Land en Regionaal Geworteldheid).

3.8. Groene gemeenten: leven in harmonie met de natuur

Toelichting	We maken Nederland groener. Door meer natuur aan te leggen in en rond steden. Door biologisch te boeren met meer teelt van groenten en fruit. Door natuur te herstellen. Door natuurinclusief te bouwen. En door ons schoon te verplaatsen in dorpen en steden. Zo leven we in harmonie met de natuur.	
Voorstellen (concept)	Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vergroot groen- en watergebieden rond steden door de aanleg van natuurgebieden en landschapszones. 2. Maak de landbouw groener en duurzamer door gebiedsgericht zowel te extensiveren (biologische landbouw) als via innovatie de teelt van groenten en fruit te intensiveren.²² 3. Maak ruimte voor natuur en voor het noodzakelijke natuurherstel door hierin te investeren en door de veeteelt te verminderen.²³ 4. Stel minimumnormen voor natuurinclusief bouwen vast om natuur in steden te integreren en ambitieuze normen voor het aantal bomen per inwoner.²⁴ 5. Stimuleer of verplicht huis- en gebouweigenaren daken te verduurzamen met groen of zonnepanelen. 6. Creëer '15-minuten dorpen en steden' waarbij lokale voorzieningen die burgers nodig hebben, zoals bibliotheken en supermarkten, op loop- of fietsafstand lokaal beschikbaar en nabij zijn. 	
Relevante hoofddoelen	☐ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☐ Democratie en overheid ☒ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☒ Wonen ☐ Zorg

²² Ministerie van LNV (2023), [Definitief Nationaal Strategisch Plan](#).

²³ Remkes, J. (2022), [Wat wel kan - Uit de impasse en een aanzet voor perspectief](#).

²⁴ Zie bijvoorbeeld de gemeente [Zwolle](#).

3.9. Eenvoudige belastingen: makkelijker én groener

Toelichting	We vereenvoudigen ons fiscale stelsel. Door toeslagen af te schaffen. Door kortingen en aftrekposten te schrappen en te versoberen. Door af te zien van ad hoc beleid. Door belasting te verschuiven van arbeid naar kapitaal en consumptie. Door huurders in staat te stellen vermogen op te bouwen. Door eenvoudiger de waarde van onroerende zaken te bepalen. Door gemeenten meer mogelijkheden te geven belasting te heffen. Door de Belastingdienst weerbaarder te maken. En door burgers en bedrijven te bedanken voor hun bijdragen. Zo maken we onze belastingen makkelijker én groener.
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Schaf de toeslagen af²⁵ en introduceer één standaardtegemoetkoming, bijvoorbeeld via een negatieve inkomstenbelasting. 2. Schrap en versober heffingskortingen en aftrekposten. 3. Voer alleen koopkrachtbeleid binnen de kaders van het belastingstelsel en vermijd extra complexiteit door nieuwe regelingen of ad hoc beleid te ontwikkelen.²⁶ 4. Verschuif de belastingdruk van arbeid naar kapitaal en consumptie.²⁷ Meer specifiek: <ol style="list-style-type: none"> a. Beprijs consumptie op basis van milieu-impact (o.a. broeikasgassen, materiaal-, grond- en watergebruik) b. Verhoog de belasting op vermogenswinsten (zoals op grond en huizen). c. Verlaag de belasting op inkomen uit werk. 5. Behandel gepensioneerden en werkenden fiscaal meer gelijk.²⁸ 6. Zorg voor gelijke behandeling van bewoners van huur- en koopwoningen via fiscaal beleid. Faciliteer ook huurders (woon)vermogen op te bouwen. 7. Vereenvoudig de wijze om de waarde van onroerende zaken zoals huizen, bedrijfspanden en grond te bepalen. 8. Verruim de mogelijkheid voor decentrale overheden om lokaal belasting te heffen zonder extra lasten voor burgers en bedrijven (door tegelijk nationale belastingen te verlagen).²⁹ 9. Versterk de betrouwbaarheid en (digitale) weerbaarheid van de Belastingdienst. 10. Bedank jaarlijks elke belastingplichtige (burgers en bedrijven) voor zijn bijdragen en verantwoord wat overheden hiermee doen.

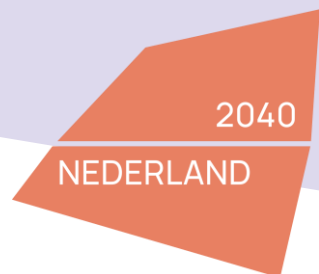
²⁵ Instituut voor Publieke Economie (2023), [Het einde van de toeslagen](#).

²⁶ Ministerie van Financiën (2020), [Interdepartementaal Beleidsonderzoek Toeslagen](#).

²⁷ The Ex'tax Project (et al.) (2022), [The Taxshift. An EU Fiscal Strategy to Support the Inclusive Circular Economy](#).

²⁸ Instituut voor Publieke Economie (2023), [Het einde van de toeslagen](#).

²⁹ Rinnooy Kan, A. & Allers, M. (2022) [Actualisatie analyse uitbreiding belastinggebied](#).

Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☒ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☒ Wonen ☐ Zorg

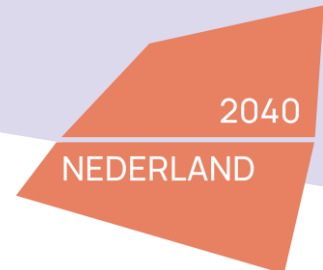
3.10. Regionaal geworteld: overal thuis

Toelichting	We stellen inwoners in staat fijn te wonen en te wortelen in sterke regio's met een eigen identiteit. ³⁰ Door te sturen op brede welvaart in alle regio's. Door publieke voorzieningen evenwichtig te spreiden over het land. Door nationale sleutelprojecten te definiëren, zoals voor waterstijging en -opslag. Door steden kleinschalig uit te breiden en dorpen geleidelijk te laten groeien. Door woonbeleid te voeren met woonzekerheid, flexibiliteit en duurzaamheid als kern. Door groepen mensen in staat te stellen zelf woningen te bouwen, delen en ruilen. Door het puntensysteem voor huurwoningen te herzien. En vooral door ruimte te laten aan gemeenschappen voor eigen keuzes. Zo voelen we ons overal in Nederland thuis.
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Richt overheidsbeleid op brede welvaart in alle regio's. Spreid kennis-, onderwijs- en overheidsinstellingen beter over het land en creëer gebiedsfondsen per regio met meerjarige prestatiedoelen en voldoende geld (zonder schotten).³¹ 2. Verspreid culturele voorzieningen over het hele land en borg lokale en regionale basisvoorzieningen voor bibliotheken, podiumkunsten, beeldende kunst en musea.³² 3. Laat overheden bij het aan- en verkopen en ontwikkelen van grond rekening houden met zaken zoals leefbaarheid, duurzaamheid en sociale cohesie (naast economische waarde). 4. Waardeer grond op basis van de huidige in plaats van toekomstige bestemming en gebruiksmogelijkheden en gebruik het verschil in grondwaarde voor gebiedsontwikkeling. 5. Bepaal wat grote ruimtelijke ontwikkelingsprojecten van nationaal belang zijn ('sleutelprojecten') met prestatiedoelen en integrale financiering om deze te realiseren. Benoem in elk geval waterstijging en wateropslag als sleutelprojecten en selecteer gebieden om meer water toe te laten en water op te slaan. 6. Keur bestaande bouw periodiek op veiligheid en duurzaamheid en herstel afgekeurde gebouwen (zoals door lage energielabels) direct. 7. Verwijder belemmeringen voor Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) bij bouw van woningen. 8. Vereenvoudig het proces van woningruil en -delen voor (zelfredzame) burgers door het toestaan en ondersteunen van (landelijke en regionale) platforms en eenvoudige procedures.

³⁰ Dit idee is mede gebaseerd op het scenario *Regionaal geworteld* in [Ruimtelijke verkenning 2023, vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050](#) van het Planbureau voor de Leefomgeving (2023).

³¹ Raad voor de leefomgeving en infrastructuur e.a. (2023), [Elke regio telt! - Een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's](#).

³² Raad voor Cultuur (2022), [Beweging in het bestel](#).

	<p>9. Herzie het puntensysteem voor huurwoningen, zodat maatschappelijke meerwaarde zoals energie-efficiëntie en zorgmogelijkheden beter worden meegewogen.</p> <p>10. Herstructureer en diversificeer landbouw- en veeteeltgebieden in samenspraak met lokale gemeenschappen om beter aan te sluiten bij lokale waarden, behoeften en de natuur.</p>	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☒ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☒ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☐ Werken en verdienen ☒ Wonen ☐ Zorg

3.11. Brede bestaanszekerheid: zekerheid in onzekere tijden

Toelichting	We bieden mensen brede bestaanszekerheid. Door toegang te bieden tot werk en onderwijs. Door te zorgen voor een thuis voor iedereen. Door stabiel en voldoende inkomen zeker te stellen voor huishoudens. Door zorg beschikbaar en toegankelijk te houden voor alle inwoners. Door de leefomgeving veilig te houden. En door mensen zeggenschap te geven. Zo verschaffen we mensen zekerheid, ook in onzekere tijden.	
Voorstellen (concept)	Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteringsuggesties.	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Creëer aanvullende werkgelegenheid (zoals basisbanen) voor mensen voor wie de arbeidsmarkt onvoldoende werkt. Doe dit vooral in publieke sectoren die kampen met grote personeelstekorten.³³ 2. Zorg voor een thuis – een plek die veiligheid en privacy verschaft- voor iedereen: stimuleer duurzame industriële bouw van modulaire woningen die op maat gemaakt kunnen worden voor lokale behoeften. 3. Zorg voor inkomensbescherming van alle werkenden, ongeacht de arbeidsrelatie, en verplicht alle werkenden om deel te nemen aan een verzekering tegen arbeidsongeschiktheid.³⁴ 4. Geef mensen de gelegenheid actief bij te dragen aan de maatschappij, zoals mantelzorgers en vrijwilligers, via een inkomen in de vorm van negatieve inkomstenbelasting. 5. Maak eerstelijnszorg (huisartsen, wijkverpleging, paramedische zorg) beschikbaar en toegankelijk voor alle burgers zodat iedere burger kan, wil en durft te vragen om advies en zorg. 6. Geef burgers principieel het voordeel van de twijfel in het toekennen en controleren van regelingen en voorzieningen. 7. Praat met (in plaats van over) mensen die hulp nodig hebben en laat hen meebepalen wat het probleem is en wat geschikte oplossingen zijn. 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☐ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☒ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☒ Wonen ☒ Zorg

³³ Commissie Regulering van Werk (2020), [In wat voor land willen wij werken](#).

³⁴ Commissie Regulering van Werk (2020), [In wat voor land willen wij werken](#).

3.12. Betrokken burgers: ruimte voor de samenleving

Toelichting	We stimuleren betrokkenheid van burgers bij de democratie en samenleving. Door hen te laten meedenken over beleid via burgerberaden. Door hen in staat te stellen maatschappelijk actief te zijn. Door jongeren te inspireren tot burgerschap. Door jongeren meer rechten en verantwoordelijkheden te geven. Door mensen toegang te bieden tot betrouwbare informatie. En door als overheid dingen te laten. Zo creëren we ruimte voor de samenleving.	
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Betrek de ervaring, kennis en ideeën van burgers structureel bij beleidskeuzes via gelote burgerberaden, zoals over toekomstig asiel- en arbeidsmigratiebeleid.³⁵³⁶ Leer hierbij van ervaringen in het buitenland en onderzoek of toekomstige generaties, dieren en planten een stem kunnen krijgen binnen (sommige) burgerberaden. 2. Maak maatschappelijk verlot mogelijk, waardoor werkenden en studerende de mogelijkheid krijgen om politiek, bestuurlijk en/of maatschappelijk actief te zijn. 3. Verlaag de kiesgerechtigde leeftijd van 18 naar 16 jaar. 4. Moedig betrokkenheid en verantwoordelijkheid van jongeren bij de samenleving aan via (vrijwillige) maatschappelijke diensttijd en aandacht voor burgerschapsvorming in het onderwijs. 5. Ontwikkel (naar Duits voorbeeld) met jongeren een domeinoverstijgende nationale jeugdstrategie gericht op het structureel versterken van de positie van jongeren. 6. Waarborg een pluriform medialandschap waarbij elke burger toegang heeft tot relevante lokale, regionale en nationale journalistiek die het bestuur controleert en burgers informeert over belangrijke ontwikkelingen.³⁷ 	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☒ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☒ Onderwijs en jeugd ☐ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☒ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☐ Wonen ☐ Zorg

³⁵ Adviesraad Migratie (2022), [Realisme rond richtgetallen - Kansen en risico's van streefcijfers en quota in het migratiebeleid](#).

³⁶ Kremer, M. (2022), [Tijd voor burgerberaden over migratie](#).

³⁷ Raad voor het Openbaar bestuur en Raad voor Cultuur (2020), [Lokale media: niet te missen](#).

3.13. Van zorg naar gezondheid: de kracht van preventie

Toelichting	We maken Nederland gezonder met gelijke gezondheidskansen voor mensen. Door beleid te richten op (positieve) gezondheid (in plaats van alleen maar zorg). Door zuinig te zijn met zorggeld en grenzen tussen beleidsterreinen en budgetten te doorbreken. Door welzijn en veerkracht van individuen te vergroten. Door jong en oud te informeren over en prikkelen tot gezond gedrag. En door de leefomgeving te vergroenen. Zo benutten we de kracht van preventie.
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter suggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Formuleer wettelijke streefwaarden voor gelijke gezondheidskansen van inwoners.³⁸ 2. Verschuif zorgbudgetten van zorgconsumptie (zoals artsenbezoek en medicijngebruik) naar gezondheidsbevordering (zoals preventie en het versterken van de fysieke en mentale gezondheid). 3. Geef gemeenten ruimte om op wijk- en buurtniveau gezondheid van inwoners te verbeteren, zoals door 'schotten' tussen beleid en geld te verwijderen. 4. Schaf prestatiebekostiging in de zorg (oftewel het belonen van zorgaanbieders op basis van geleverde prestaties) af. 5. Stop met herindicaties in de langdurige zorg voor mensen met een levenslange beperking en maak onderscheid tussen deze vorm van zorg en ouderenzorg om beide doelgroepen beter te bedienen. 6. Begrens dure behandelingen die geen significant positief effect hebben op de kwaliteit van leven. 7. Begin bij de jeugd: integreer gezondheidsvaardigheden (voor fysieke en mentale gezondheid) in onderwijs en beroepsopleidingen voor alle leeftijden. 8. Licht volwassenen voor over leefstijlen die de mentale en fysieke gezondheid versterken. 9. Stimuleer gezond gedrag door (financiële) prikkels voor de aanschaf van gezonde producten en een gezonde levensstijl, onder andere met een gecombineerde zout- vet- en suikertax. 10. Verbeter de luchtkwaliteit en vergroen de omgeving waar mensen wonen, werken en recreëren.
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een menselijker Nederland ☒ Een groener Nederland

³⁸ Hagnaars, L. e.a. (2022), [Een veerkrachtige publieke gezondheid in 2030: #hoedan?](#)

2040

NEDERLAND

**Relevante
thema's**

☐ Democratie en overheid	☒ Sociale zekerheid
☒ Inrichting van Nederland	☐ Veiligheid en rechtstaat
☒ Klimaat en energie	☐ Werken en verdienen
☐ Nederland in de wereld	☒ Wonen
☒ Onderwijs en jeugd	☒ Zorg
☒ Overheidsfinanciën	

3.14. Zorgzame samenleving: tijd voor elkaar

Toelichting	We ontwikkelen ons tot een zorgzame samenleving. Door mensen keuzes te bieden in woonvormen. Door mensen in staat te stellen mantelzorg te bieden zoals door arbeidsvoorwaarden en woonvormen aan te passen. Door mensen die (willen) zorgen te waarderen. Door werken in de zorg aantrekkelijker te maken. Door administratieve regeldruk in de zorg te verminderen. En door technologie in te zetten voor minder werkdruk en hogere productiviteit. Zo kunnen we -door tijd vrij te maken voor elkaar- de zorgvraag van een vergrijzende bevolking aan.
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeteruggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zorg dat mensen kunnen kiezen voor een woonvorm die past bij hun woon-, zorg- en gezelschapsbehoeften. 2. Pas arbeidsvoorwaarden, onderwijs, woonvormen, respijtmogelijkheden, pensioenopbouw en andere regelingen aan om mantelzorg en informele zorg te ondersteunen en waarderen. 3. Breid (betaalde) verlofmogelijkheden van werkenden uit en voeg hierbij de vele bestaande verlofregelingen zoveel mogelijk samen.³⁹ 4. Ondersteun mensen in hun 'derde levensfase' (tussen pensioen en ouderdom) die met hun vaardigheden en kennis willen bijdragen aan de maatschappij.⁴⁰ 5. Bied zorgmedewerkers aantrekkelijkere arbeidscontracten met meer uren, ruimere mantelzorgregelingen en meer waardering en zeggenschap.^{41,42} 6. Verminder administratieve regeldruk (zoals door minder verantwoording) zodat (professionele en informele) zorgverleners meer werkplezier en tijd voor zorgtaken hebben.^{43,44,45} 7. Zet technologie in voor minder werkdruk en hogere productiviteit in de zorg.
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☒ Een menselijker Nederland ☐ Een groener Nederland

³⁹ Berger, L. (2023). [Ik werk al \(ik krijg er alleen niet voor betaald\)](#)

⁴⁰ Raad Volksgezondheid & Samenleving (2020). [De derde levensfase: het geschenk van de eeuw.](#)

⁴¹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2021), [Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak.](#)

⁴² Raad Volksgezondheid & Samenleving (2020). [Applaus is niet genoeg: Anders waarderen en erkennen van zorgverleners.](#)

⁴³ Sociaal-Economische Raad (2021), [Aan de slag voor de zorg,](#)

⁴⁴ Raad Volksgezondheid & Samenleving (2019), [Blijk van vertrouwen - Anders verantwoord voor goede zorg.](#)

⁴⁵ Actiz (2022), [Opties onder de loep. Onderzoek beleidsalternatieven arbeidsmarkt ouderenzorg.](#)

2040

NEDERLAND

**Relevante
thema's**

☐ Democratie en overheid	☒ Sociale zekerheid
☐ Inrichting van Nederland	☐ Veiligheid en rechtstaat
☐ Klimaat en energie	☒ Werken en verdienen
☐ Nederland in de wereld	☒ Wonen
☒ Onderwijs en jeugd	☒ Zorg
☐ Overheidsfinanciën	

3.15. Kansrijke kinderen: investeren in de toekomst

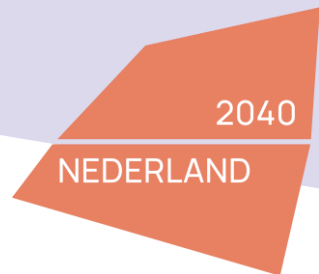
Toelichting	<p>We investeren in een kansrijke start voor kinderen en jongeren. Door te werken aan een gezinsvriendelijke samenleving met een open opvoed- en opgroei-klimaat. Door kinderopvang een basisvoorziening te maken. Door kinderen rijke schooldagen en gezonde lunch te bieden in integrale scholen. Door middelbare scholen te transformeren tot centra voor persoonlijke ontwikkeling én burgerschapsvorming met aandacht voor digitale wijsheid. Door scholieren van alle niveaus langer bij elkaar te houden. Door kwaliteit en aanzien van leraren te vergroten. Door jongeren met problemen te ondersteunen via school en buurt (in plaats van hen individueel te behandelen). En door te investeren in mentaal welbevinden van onze jeugd. Zo investeren we in de toekomst van Nederland.</p>
Voorstellen (concept)	<p>Hoe realiseren we dit idee in de praktijk? Tijdens het nadenken over het Toekomstbeeld heeft de denktank vele voorstellen verzameld die zouden kunnen bijdragen aan bovenstaand idee. Hieronder staat een selectie van deze voorstellen, in concept. We zijn als denktank benieuwd naar aanvullingen en verbeter-suggesties.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Maak van de kinderopvang een (gratis) basisvoorziening en integreer deze met basisonderwijs met rijke schooldagen waarin kinderen zich cognitief, sociaal, emotioneel, creatief, sportief, democratisch en digitaal kunnen ontplooiën.⁴⁶ Denk hierbij aan de integrale scholen (met ruime openingstijden) in Zweden.⁴⁷ 2. Bied op deze integrale scholen alle kinderen een gratis warme, gezonde lunch.⁴⁸ 3. Transformeer middelbare scholen tot veelzijdige centra voor persoonlijke ontwikkeling, met goed opgeleide en goed betaalde vakmensen die cognitieve, sociale, emotionele, seksuele, creatieve, sportieve, democratische en digitale vorming en ontwikkeling stimuleren. 4. Houd scholieren van alle niveaus de eerste drie jaar op de middelbare school bij elkaar.⁴⁹ 5. Verminder de (toets)druk op de scholen, studeren en snel afstuderen en besteed in lessen aandacht aan mentaal welzijn en omgang met stress. 6. Organiseer 'huiswerk' en extra begeleiding binnen de school zelf (en maak commerciële huiswerkbegeleiding overbodig). 7. Stimuleer dat ouders dagelijkse, grote en kleine opvoedervaringen (kunnen) uitwisselen en hun pedagogische vaardigheden verder ontwikkelen ('open opvoed- en opgroei-klimaat').

⁴⁶ [PACT voor kindcentra](#).

⁴⁷ [Denktank Mentale Vooruitgang van Jeugd en Gezin](#).

⁴⁸ [De Gezonde Basisschool van de Toekomst](#).

⁴⁹ Schimmelpenninck, S. (2023), [Vijf voorstellen om ongelijkheid tegen te gaan \(waar links én rechts zich in kunnen vinden\)](#).

	8. Breng maatschappelijke kosten en baten van jeugdhulp gedurende de levensloop in kaart en investeer royaal in interventies met een batig saldo op de lange termijn. ⁵⁰	
Relevante hoofddoelen	☒ Een krachtiger Nederland ☐ Een groener Nederland	☒ Een menselijker Nederland
Relevante thema's	☒ Democratie en overheid ☐ Inrichting van Nederland ☐ Klimaat en energie ☐ Nederland in de wereld ☒ Onderwijs en jeugd ☒ Overheidsfinanciën	☐ Sociale zekerheid ☐ Veiligheid en rechtstaat ☒ Werken en verdienen ☐ Wonen ☒ Zorg

⁵⁰ Beweging van nul (2021), [Op de groei](#).

Het project Denktank Nederland 2040: een toekomstbeeld, is een initiatief van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en De Argumentenfabriek.